

Eleştiri ve örnek olaylar

Criticism and case studies

Prof. Dr. Saim Sakaoğlu¹

saimsakaoglu@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-5325-1397

Geliş Tarihi: 24.11.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 30.12.2025

Yayın Tarihi/Publication Date: 31.12.2025

Atıf Bilgisi: Sakaoğlu, F. (2025). Eleştiri ve örnek olaylar. *Edebiyat Dil ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 1 (1), 64-72.

Öz

Bilim ve sanatın ayakta kalabilmesi için, bir tür kendini denetleyecek olan kurumlara ihtiyacı vardır. Hakem adını verdiğimiz ve bilirkişi gibi algılanabilecek kişilerden sonra bilim ve sanat eserlerinin bir de okuyucuya sunulduktan sonraki değerlendirilmesi söz konusudur. Bu işlem de alanla ilgili olan insanların yazılarıyla ortaya konulacaktır.

Yazımızda, ilki ülkemizdeki bir makale ile öbürü ise Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanan kitap ve makalelerle ilgili görüşlerimiz dile getirilmiştir. Bu yayınlarda göze çarpan noktalar tarafımızdan değerlendirilmiş ve eleştirinin önemi belirtilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eleştiri, hakem, bilirkişi, dergi, makale

Abstract

For science and art to survive, there is a need for institutions that can self-regulate. After individuals known as referees, who can be perceived as experts, the evaluation of scientific and artistic works after they are presented to the reader is also important. This process will be presented through the writings of people involved in the field.

In our article, we express our views on an article published in our country and on books and articles published in the United States. We have evaluated the salient points in these publications and attempted to emphasize the importance of criticism.

Keywords: Criticism, reviewer, expert, journal, article

Giriş

Eleştiri, nâm-ı diğer tenkit ya da kritik... Siz hangisini kullanırsınız bilemeyiz ama biz başlıktaki adı öne çıkarıyoruz: Eleştiri, ille de eleştiri... Nedir eleştiri? Eleştiri nasıl olmalıdır? Bu alanda yazılmış kitaplar ve makaleler oldukça fazladır. Kendilerini eleştirmen olarak görmek isteyenler bu uyarıcı veya hatırlatıcı çalışmaları okumak zorundadırlar. Özel kitaplar ve dergi özel sayıları meraklılar için önemli birer kaynaktır.

Söze, ünlü dil eleştiri yazarımızın konu ile ilgili bir cümlesini aktararak yola çıkmayı uygun buluyoruz. Buyuruyorlar ki; **“Sanat, edebiyat ve bilimsel eserleri inceleyerek onlar hakkında bir hükme varma, değerlendirme sanatı”** olarak (Fr. Critique, İng. Criticism, Alm. Kritik) açıklanan “critique”, Fransızca “critique” sözünü karşılamak için Tanzimat’tan sonra türetilmiştir.” (Karasoy, 2005, s. 2), Yazımız, alanının ünlü bir yayın organında yayınlanan ilk yazısından alınan ilk cümledir. Dergimiz hakemlidir. Yazarımız doçent olduğu için kalabalık ‘Hakem Kurulu’ndan bu alana vâkıf olan hakem adaylarını seçiyoruz: Prof. Dr. Mehmet Tekin, Doç. Dr. Mustafa Özcan, Doç. Dr. Halim Seraslan. Elbette aynı zamanda derginin müdürü, yayın kurulu üyesi ve editörü gibi süslü unvanları da olan yazarımız alanı iyi bilen bir hakemi belirlemiş olmalıdır. Ancak alan dışından hakem seçme özgürlüğü de olan bu dergide bu yazımızı bir dilci meslektaşımız da gözden geçirmiş (!) olabilir. Konuyu yakından bilenler bu ilk cümlelerin yabancıları olmadıklarını hemen kavrayacaklardır. Nasıl mı? Görelim:

Yazarımız sahibi olduğu derginin ilk yazısı olarak kendisinin yazısına yer vermiştir. Demek ki bu yazı derginin en önemli yazılarından biridir. Biz de bu önemin nereden kaynaklandığını bulmaya çalışalım. Bilimsel bir dergide neredeyse bir forma uzunluğunda bir alanı kaplayan bu yazı önemli bir ansiklopediden yararlanılarak hazırlanmıştır. Sayın yazarımız bu durumu paragrafın sonunda bildirmiştir. Doğrusu da budur. Ancak yazarımız bir kurnazlık yaparak sanatçı Mustafa Kutlu ile dil bilimi uzmanı Halil Ersoylu imzasını taşıyan bu maddedeki aşırı alıntılamaı gizlemek veya yeni şeyler söylemek istercesine küçük müdahalelerde bulunmuştur. Geliniz, makaledeki ilk cümlede verilen tanımın asıl şeklini ansiklopedi maddesinden aktarıverelim: **“Sanat ve edebiyat eserlerini inceleyerek onlar hakkında bir hükme varma, değerlendirme sanatı...”** Eğer dikkat edilmezse cümle makaleye mal edilirken bir ekleme yapıldığı gözden kaçabilir. Bilginimiz maddede **“Sanat ve edebiyat eserlerini inceleyerek** şeklinde olan bölümü alıntılarken **Sanat, edebiyat ve bilimsel eserleri inceleyerek** şekline büründürüvermiş. Dememiz odur ki bir kurnazlık yaparak kendilerinden de bir şeyler eklemiş olmaktadır. Genel kuraldır, alıntıcılar işi aşırıya kadar götürürken bu yola başvururlar. Kelimeleri değiştirirler, eski dildeki bazı kelimeleri yenileriyle değiştirirler, vb.

Ancak günümüzün emekli Türk Dili profesörü olan yazarımız doçent unvanıyla bu eklemeyi yaparken cümlelerin yapısının nasıl bozulduğunu pek fark edememiştir. Öncelikle bu kardeş bölümleri bir daha ve alt alta getirip, başta bu yazıya hakemlik yapan zat olmak üzere hesap soralım:

“Sanat ve edebiyat eserlerini inceleyerek onlar hakkında bir hükme varma, değerlendirme sanatı... (madde)

“Sanat, edebiyat ve bilimsel eserleri inceleyerek onlar hakkında bir hükme varma, değerlendirme sanatı...(makale)

Geliniz bu bölümleri analiz edelim: **Sanat eserlerini, edebiyat eserlerini...** Bu söyleyişler elbette doğrudur, asıl yazıda böyledir de...

Sanat eserleri, edebiyat eserleri, bilimsel eserler... Acaba ortak olan **eserleri** söyleyişi öndeki **sanat** ve **edebiyat** kelimeleri ile uyuyor mu? Buradaki çöküşü cümle bilgisinin kuralları arasında boğup gitmeyelim. Bilginimiz Kutlu-Ersoylu ikilisinin tanımına küçük bir ek yaparak kendisini de tanıma ortak etmek isterken ne yazık ki kural dışına kaçırılmıştır.

Kaşgarlı Mahmud atamız ne diyordu: *Balık baştın yıyar...* Artık günümüz Türkçesindeki şeklini sizler kolayca bulabilirsiniz.

Okuduğumuzu hatırladığımız ilk eleştiri yazısı, Konya Lisesi’nde üç ay sonra 6 Ed. şubesinde öğrencisi olacağımız Cahit Öztelli’nin bir dergide yayımlanan yazısıdır. Tesadüf bu yazı, daha sonraki yıllarda öğrencisi olacağımız Dr. Muharrem Ergin’in o günlerde yayımlanan kitabı ile ilgili idi: “Dede Korkut Kitabı”, *Türk Dili*. Yazıyı dikkatlice okuduğumuz, bazı satır ve kelimelerin altlarının kurşun kalemle çizilmiş olmasından anlaşılıyor. Hocamızın yazısının son paragrafının ilk iki cümlesi şöyledir: “Şimdilik kısaca, okurlara tanıtmaya çalıştığımız ve bazı düşüncelerimizi bildirdiğimiz yeni “Dede Korkut Kitabı” dolayısıyla gerek Dil Kurumunu, gerek Sayın Muharrem Ergin’i candan kutlamayı bir vazife saymaktayız. Bilim âlemine çok değerli bir kitap armağan etmişlerdir.” (Öztelli, 1958, s. 536)

Dikkat edilirse sayın Öztelli bu yazısını ağırlıklı olarak tanıtmaya ayırmış ancak ifadesindeki gibi ‘bazı düşüncelerini’ de eklemiştir.

Kitap tanıtımları adı altında ortaya konulan yazıların genel özelliklerini şu başlıklar altında ele alabiliriz:

1. Kitabı sadece tanıtmak,
2. Tarafli olarak kitabı yerden yere vurmak,
3. Tarafli olarak kitabı göklere çıkarmak
4. Tarafsız olarak kitabı artısı ve eksisiyle değerlendirmek

Elbette bu maddelerin sayısını artırabiliriz. Biz, bazı yazılarını okurken üzüldüğümüz eleştirmen (münekkit) tipini hatırlatmak isteriz. Genç kuşaklar böyle bir eleştirmen tipini hatırlamayacaklardır. Hatta pek az bilinen özelliklerini bile akıllarının ucundan geçirmeyeceklerdir. İşte o kişinin yazı kaleme alma tekniği: Derler ki o yazarımızın çocukları yaşları ilerleyince babalarının adına okudukları kitaplarla ilgili notları ortaya koyarlar. O notlardan daha sonra babaları kendi adıyla eleştiri yazıları hazırlar. Bir ek bilgi de şöyledir: Bu

yazar bazen taşranın gariban yazarlarını da yerden yere vurmaktan geri kalmaz. Olay bize böyle iletildi, yazarımızın adını gizlemişlerdi. Bu, yazarımızı küçük düşürmek kaydıyla uydurulmuş bir karalama olabilir.

Bazı eleştiri yazıları bir tür intikam alma, hıncını giderme amacıyla yazılır. Ancak bu sevimsiz yazıların da iki türü vardır.

a. Yazar, yazıyı kendi kinini ortaya koymak için yazar,

b. Yazar, bu işi başkalarının, ortak veya arkadaşının adına vekâleten yapar.

İlk görüşümüz üzerine biraz gerilere dönmemiz gerekecektir. Prof. Dr. Warren S. Walker, ABD'nin Texas eyaletinin Lubbock şehrindeki bir üniversitede İngiliz Dili ve Edebiyatı profesörüdür. Ülkelerarası öğretim elemanı değişimi sonucu 1960'lı yılların başında ülkemize gelir ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde çalışmaya başlar. O bölümde görevli Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal ile ortak bir çalışmaya girişirler: Ülkemizin masallarını derleyip değerlendirmek ve kitaplaştırmak.

Bu arada Prof. Uysal da Lubbock'a gider. Prof. Walker'ın ise eşi Barbara K. Walker da devreye girer. Zamanla bu üçlünün çalışmaları büyük boyutlara ulaşır. Üçlü zaman zaman Anadolu'da derleme gezisine çıkar. Konuya ilgi duyan Türk araştırmacılar da bu üçlüye katkı sağlar. Derken Lubbock'ta bulunan Texas Tech University'nin bünyesinde bir arşiv kurulur. *Archive of Turkish Oral Narrative/Türk Halk Anlatımları Arşivi*.

Bu üçlünün çalışmaları sürüp gitmektedir. Bu arada bu ekip bir de iki Türk masalından oluşan bir albüm yayımlar. Bir süre sonra da, Amerika'nın başka bir üniversitesinde görevli Prof. Dr. İlhan Başgöz bu albümle ilgili olarak bir yazı kaleme alır:

Yazı, ünlü Amerikan folklor dergisi *Journal of American Folklore*'da yayımlanır: Record Reviews / From Contributors: Turkish Folktales in Turkish. Edited by Ahmet Uysal and Warren S. Walker. Folkways FL 9922. 12" LP. (*Journal of American Folklore*, 80, October-December 1967, 415).

Bu albümdeki iki masalı, ikisi de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan eğitimli birer kadın ve erkek seslendirir. Kısacası bu iki masal İngilizce konuşulan ülkelerde yaşayan ancak ülkelerinde bulunamadıkları için Türkçeyi yeterince öğrenemeyen/konuşamayan belirli yaş grubuna hitap etmektedir veya en azından öyle olmalıdır. Yoksa o masalların mesela Sivas'ta derlenenin bir kırsal kesim insanı olarak Saliha Arel Hanım'ın sesinden verilmesinin eğitici tarafı bulunmayacaktır. Böyle bir işlem ancak ağız araştırmacılarının işine yarayacaktır.

Başgöz'ün üniversite sonrası eğitim gören iki vatandaşımızın sesinden anlatılmasına olan itirazını haklı bulabiliriz. Ancak bu albümü bilim dünyasından daha çok Türk çocuklarının veya Türkçeyi öğrenmek isteyen kişilerin yararlanabileceği bir kaynak olarak değerlendirmemiz gerekiyor. Nitekim sayın Başgöz bu kısa değerlendirmesinin sonunda şöyle diyordu: *However, the album is perfectly acceptable for use by English speaking students of Turkish and by any other persons whose requirements are less demanding than those of the folklorist*. [Ancak, bu

albüm Türkçe öğrenen ama İngilizce konuşan öğrenciler ve folklorcu kadar titiz olmayan diğer kişiler tarafından kullanılmak için son derece uygundur.]

Sırada bu eleştirinin bir tür devamı gibi algılanılabilecek olaylar var. Bunları Prof. Başgöz'ün Texaslı Walker Ailesi'ne karşı beslediği duyguların değerlendirilmesi olarak görebiliriz.

Amerikalı Prof. Dr. Linda Dégh Prof. Başgöz'ün yakın arkadaşı ve aynı kurumda çalışan bir meslektaşdır. Bakınız Prof. Başgöz bu yakınlıklarını nasıl dile getiriyor:

“Linda Degh ile Çiçek Pazarı'nda”

“1970'li yılların sonuna doğru olacak, pek iyi hatırlamıyorum. Bir toplantı için Linda Degh'le İstanbul'dayız. Bu hanım Macar asıllıdır, Indiana Üniversitesi'nde benim çalıştığım bölümde profesördür, pek tanınmış, dünya çapında bir folklorcudur. “ (Başgöz, 2017, s. 394)

Bu yakınlık yazının devamında etraflıca anlatılıyor.

Bu arada biraz geriye dönelim, Prof. Başgöz ile Prof. Dégh'in yıllarca önce yayımlanmış üç makalesi var. İşte o makaleler:

İlhan Başgöz (1998), “More About Politics and Folklore in Turkey”, *Journal of American Folklore*, 11 (442), 413-415.

Linda Dégh (1999), “Politics Alive in Turkish Folklore”, *Journal of American Folklore*, 112 (446), 527-529.

İlhan Başgöz (2001), “Folklore and Politics in Turkey, Bawdy Jokes, and Linda Dégh”, *Journal of American Folklore*, 114 (451), 68-69.

Prof. Dégh. Prof. Başgöz'ün Walker Ailesi'ne karşı takındığı ve her ortamda dile getirdiği olumsuz görüşleri üzerini de içine alan yazısında şöyle demektedir:

.....

“Hayatlarını Türk sözlü anlatılarını toplamaya adanmış ve Texas Teknik Üniversitesi kütüphanesinin en üst katında yer alan, başta Türkiye olmak üzere dünyanın dört bir yanından akademisyenlerin uğrak yeri olan, muhtemelen dünyanın en iyi Türk sözlü anlatıları arşivini oluşturmuş olan Warren S. ve Barbara K. Walker'ın kırk yıllık çalışmalarını koltuğuna oturup eleştirmek oldukça kolaydır. Bu arşivleri 1994 yılında ziyaret etme şerefine nail oldum ve yaptıkları işe hayran kaldım.”

.....

“Ancak iletişimsel açıdan yetkin olmak sadece dili bilmek anlamına gelmez. Aynı zamanda bir şeyi söylemek ve söylememek için uygun yer ve zamanın ne olduğunu bilmek anlamına da gelir. Görünüşe göre Profesör Başgöz, Türkiye'nin yerlisi olmasına rağmen, böyle bir kamusal ortamda müstehcen, erotik şakaların uygun olmayacağını fark edemeyecek kadar mevcut muhafazakâr siyasi ortamdan bihaberdi...”

.....

“Profesör Başgöz'ün Conrad'ın makalesinin ardından, Walker ve Uysal'ın 32 yıl önce Türkiye üzerine yazdıkları ilk kitap olan *Tales Alive in Turkey*'in (1966) “bilimsel bir felaket” olduğu yönündeki yorumuna gelince, Başgöz'ün Walker'lara karşı yıllardır süregelen bir husumet beslediğini üzülererek belirtmek gerekir. Kitap ilk yayınlandığında kendisine eleştirel bir akademik değerlendirme yazma fırsatı verilmiş, ancak o değerlendirme yazmamakla iktifa etmişti. Sonuç olarak, kitap iki yıl sonrasına kadar başka bir akademisyen tarafından incelenememiştir ve bu inceleme, gecikme nedeniyle zorunlu olarak asgari düzeyde kalmıştır. Başgöz'ün kendi ülkesinin halkbilimi ile ilgili bilimsel çalışması, *Walker'ların son derece iyi düzenlenmiş ve uzun süre ayakta kalacak* arşivleri bir yana, ciltler dolusu yayınlarıyla kıyaslandığında yetersiz kalmaktadır.” (Dégh, 1999, s. 527-539).

Toparlayalım. Demek ki kendilerine incelemeleri üzerine gönderilen eseri Sayın Başgöz iki yıl oyaladıktan sonra bile cevap vermemiştir. Daha sonra bu eser yayımlanınca da hakkında ‘bilimsel bir felaket’ diyecek kadar da cesur bir davranış sergilemiştir.

Ara sonuç: Sizce Prof. Başgöz'ün özellikle Walker Ailesi'ne karşı yönelttiği eleştirileri bizim yukarıda dört madde olarak belirlediklerimizden hangisine uygun düşüyor?

Elbette bilim doğru yolda ilerleyecektir, ancak gerektiği zaman ilgililere uyarıda bulunmak, küçük hatırlatmalara yer vermek de bizlerin görevidir. Genç kuşaklara, belki de hiç ulaşamayacakları iki örnekle yol göstermeye çalıştık. Onlar da dikkatli çalışmaları sonunda benzeri örnekleri ortaya koyacaklardır.

Kaynakça

Başgöz, İ. (2017). *Gemerek Nire Bloomington Nire*, Ankara.

Dégh, L. (1999). Politics Alive in Turkish Folklore. *Journal of American Folklore*, 112 (446), 527-529.

Karasoy, Y. (2005). Eleştiri Nedir, Bağa Destursuz Girenler Nasıl Eleştirilmelidir? *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Bahar, 17, 1-12.

Öztelli, C. (1958). Dede Korkut Kitabı, *Türk Dili*, 7 (82), 1 Temmuz, 523-52.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar(lar), bu makalenin araştırma, yazarlık ve/veya yayın süreci ile ilgili herhangi bir potansiyel çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Mali Destek

Yazar(lar) bu makalenin araştırılması, yazılması ve/veya yayınlanması için herhangi bir mali destek almamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Çalışmada etik dışı bir husus bulunmadığını, araştırma ve yayın etiğine özenle uyulduğunu beyan ederiz.

Extended Abstract

Science should always be used to find the truth, the good, and the beautiful. Whatever is written, in whatever field, should reflect the facts. Work presented in this way will be evaluated and appreciated.

There is more to what has been written. Do these findings truly reflect the truth, the good, and the beautiful? To dispel this doubt, the opinions of readers who are knowledgeable about the subject and experts in the field will be needed. It should be their duty to approach a book or article they have read, or even studied, with an impartial eye. Science will only develop through the efforts of honest reviewers and critics. Those who do not possess this characteristic should not be accepted as critics or reviewers.

The purpose for which such a piece of writing is intended must also be known in advance. Many pieces of writing that appear to be criticism are not, but have been prepared for a different purpose. We can address these purposes as a whole under several headings. A book may be approached solely for the purpose of providing information to its readers. Such writings consist of opinions without any claims. There will be no guidance here. However, one step further, a different position comes into play. Sadly, in today's world, we see bad examples of this process where the critic or reviewer seems to have made up their mind in advance. Both one-sided praise and one-sided condemnation are useless and dangerous. Responsible individuals, such as editors and publishers, should prevent and refrain from publishing such writings. Because such writings seem to aim to deceive sincere readers.

Unfortunately, the worst examples of this reflected in science have been used to elevate some people or label others as failures. The opinions given by a five-person scientific committee on a single case seem to be at war with each other. Even the impartial member among them is disturbed by this situation. As a result, trust in science and impartial thinking is declining.

There is a reality emerging in the scientific world today. Critics, and sometimes reviewers, do not possess the required qualifications. Understanding this is extremely easy. The criticism

presented will sometimes be easily noticed by the scientists receiving the report. However, articles that do not pass through such a filter and are published will do nothing more than deceive their readers. Moreover, real scientists who witness this misapplication generally remain silent. Therefore, there is a need for a new class of scientists who are as courageous and knowledgeable as the critics.

Our article examines publications from two different countries. Examining these publications separately constituted the first stage of our work. In the second stage, we attempted to reach a conclusion by evaluating these publications separately as experts in this field.

However, there will be different methods for us to present such a difficult task impartially. We must consider the authors and critics not only in terms of these limited publications but also in terms of their previous publications. This evaluation will provide us with the following convenience: Does this criticism really stem from the text at hand? In that case, to dispel our doubts, we must also consider the previous works of the authors of both studies. Is there a connection between the critic and the criticized that dates back to earlier times?

The authors of a particular type of magazine, whose content consists mostly of review articles, can sometimes write reviews for any type of book. However, these articles go beyond expressing definitive opinions and merely provide the reader with information about the book. Some of the few articles in these types of magazines, on the other hand, carry a truly aggressive tone. Sometimes this aggression even extends to insults. Here we can see that the magazine's editorial board has taken a clear side. Because wrong methods should not be used to correct wrongs.

Furthermore, statements that go beyond mere inaccuracy, which even the most attentive readers can only catch, lead to mutual hurt feelings. The dates given and the names mentioned may sometimes be distorted compared to those in the criticized article. Understanding this, or even catching it, will not be easy.

Especially in the case of books with low print runs or those that are very expensive, misleading and inaccurate statements may be easily spotted by genuine readers, but since they do not have the opportunity to read them, the truth remains elusive.

In today's printed publications, such biased criticism is corrected when it is transferred to the internet. Any inaccuracy or error that a reader sees in a published article is corrected when the text is transferred to the internet. This will do nothing but mislead readers in another direction.

An incident concerning criticism and response that caught our attention in this field is quite thought-provoking. When a critic targeting an author or institution receives no response, they direct their criticism towards subsequent publications. Such individuals will, of course, try to take advantage of the situation. However, attentive and knowledgeable readers consistently side with what is right and just in the face of such inappropriate criticism.

The most unpleasant aspect of the institution of criticism is the involvement of third and fourth parties. In these criticisms, the responses are not given by the actual owners but are presented under the names of their relatives. In fact, this is often done under pseudonyms. Thus, the real addressee again presents his responses and questions under the names of others. This situation also shows that the concept of criticism is belittled. It even goes a step further, opening the door to belittling the other side.

As much as we boast about the existence of real critics, we complain just as much about the others.